

JAARBOEK VOOR
MUNT- EN PENNINGKUNDE

44

KON. NED. GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE
AMSTERDAM 1957

Commissie van Redactie: Dr. H. Enno van Gelder, Voorburg;
Dr. A. Gorter, Bilthoven; O. N. Keuzenkamp-Roovers, Groningen;
Dr. A. N. Zadoks-Josephus Jitta, Amsterdam; N. E. H. J. J. Zon,
's-Gravenhage.

Alle correspondentie betreffende redactie en administratie te richten
aan het secretariaat: Zeestraat 71B, 's-Gravenhage.

GOUDEN RIJDERS UIT DE 18e EEUW

door

LOD. S. BEUTH

In zijn artikel voor dit onderwerp in het Jaarboek 33/34 (1946/47), p. 97—110 heeft dr. H. Enno van Gelder een uitvoerig exposé gegeven over de verschillende aspecten van deze muntsoort, over de achtergronden van ontstaan en verdwijning. Het onderzoek, dat ik bezig ben in te stellen naar het bestand van de Nederlandse munten gaf mij gelegenheid tot het vaststellen van stempelvarianten en tot het tellen der aangetroffen exemplaren. In ons land werden alle openbare collecties bezocht, alsmede een 90-tal particuliere verzamelingen, voorts enkele Belgische collecties en de handelsvoorraad van een 12-tal buitenlandse handelaren. Het onderzoek omvatte 630 hele en 648 halve Gouden ridders. Er bevinden zich echter waarschijnlijk nog een vrij groot, niet te achterhalen aantal exemplaren bij verspreide bezitters, waaronder zich mogelijk onbekende varianten en wellicht de tot op heden onbekende jaren bevinden: Utrecht hele G.R. 1762; Gelderland hele G.R. 1749, 1761 en halve G.R. 1749; Overijssel G.R. 1762. Het resultaat van dit onderzoek is vastgelegd in de tabellen II en III.

Tabel III geeft de beschrijving der typen en varianten met opgave van de belangrijkste openbare en particuliere verzamelingen, waarin deze werden aangetroffen. Voor de vaststelling van de zeldzaamheidsgraad is hierin gebruik gemaakt van het volgende schema:

R4 = 1 ex.

R = 7—10 ex.

R3 = 2—3 ex.

S = 11—15 ex.

R2 = 4—6 ex.

Het zou evenwel niet juist zijn de zeldzaamheidsgraad als beslissend voor de prijsvorming aan te merken: de G.R. Groningen 1761 (enig jaar) met 22 stuks zal zeker een hogere prijs bedingen dan de G.R. Gelderland 1760 (enig jaar voor type II) met 23 exemplaren, en wel omdat het aantal soort-verzamelaars groter is dan het aantal type-verzamelaars en er van de soort „G.R.-Groningen” in totaal 22 ex. zijn geteld en van de soort „G.R.-Gelderland” 69 stuks. Hetzelfde geldt mutatis mutandis van de waardebepaling met gelijke zeldzaamheids-

graad bij type en jaar, daar er meer verzamelaars zijn op type dan op jaar, welke laatste ook de verschillende typen per jaar verzamelen.

De zeldzaamheid van varianten speelt om de zelfde reden weer een geringere rol.

Uit tabel II blijken tevens de totalen der gespecialiseerde collecties R(ijnbende), V(oûte) en B(euth). De totalen der collecties R. en V. genoemd in het artikel van dr. v. Gelder zijn enigszins gewijzigd in verband met het feit dat indertijd bij gebreke van systematische vergelijking en indeling elke, zij het nog zo geringe, stempelafwijking als variant werd aangemerkt, waar op grond van de huidige indeling deze als doubletten moeten worden aangemerkt. Uit de volgende tabel blijkt, dat wanneer we de typen tellen er in totaal (varianten dus niet meegeteld) 35 hele en 39 halve G.R. bestaan. Voor de hele brengt R. het tot 32; V. tot 28 en B. 35; voor de halve: R: 35; V: 29; B: 35. Als zeldzaamste G.R. zijn aan te merken die van West-Friesland 1749 en Overijssel 1761, elk in 2 exemplaren bekend; voor de halve G.R. zijn dit de drie unica, t.w. West-Friesland 1749; Gelderland 1751 en 1761, alle in Teyler's Museum te Haarlem.

In tabel II wordt een overzicht gegeven van de totalen der aange troffen exemplaren, onderverdeeld naar provincie, jaar en type, echter zonder onderscheid te maken in varianten.

Tabel I geeft een uittreksel uit Besier's opgave van de totaalgeslagen aantallen omgerekend in Mark (1 Mark = $24\frac{8}{13}$ G.R.). De waarde van 1 Mark was te stellen op iets meer dan f 345.—, zodat de in totaal voor 106.182 mark geslagen hele en $\frac{1}{2}$ G.R. een waarde representeren van rond f 36.630.000.—.

Waar blijkens ons onderzoek de totalen over de gehele periode 1749—64 van hele en halve G.R. elkaar niet ver ontlopen, mogen we aannemen dat er globaal genomen evenveel hele als halve G.R. zijn geslagen, al geldt dit zeker niet voor alle jaren afzonderlijk noch voor alle provinciën. Waar een hele plus een halve G.R. f 21,— gouden, kunnen wij dus het aantal totaal geslagen exemplaren schatten op ruim 1.740.000 stuks voor de hele zowel als voor de halve G.R.'s. Door deling door 630 komen wij vervolgens tot de conclusie, dat omstreeks op elke 2750 geslagen exemplaren een exemplaar bewaard is gebleven. Deze conclusie is echter onjuist als wij de beide perioden 1749—51 en 1760—64 vergelijken. Immers uit tabel I blijkt dat in de 1e periode voor 41173 mark is geslagen, d.w.z. voor \pm f 14,2 millioen, waarvan over zijn 207 hele en 133 halve G.R. Wanneer wij uit deze verhouding mogen concluderen dat er in de 1e periode $1\frac{1}{2}$ maal zoveel

hele als halve geslagen zijn, dan zijn er in deze periode (van de f 14.2 miljoen) voor f 10.650.000 aan hele en voor f 3.550.000 aan halve G.R. geslagen, d.w.z. \pm 760.000 hele en \pm 510.000 aan halve G.R. zodat er uit de 1e periode 1 op de 3750 geslagen ex. over is.

In de 2e periode is voor 65009 mark geslagen, d.i. voor \pm f 22,4 miljoen, waarvan over zijn 423 hele en 515 halve, d.w.z. \pm 1,2 maal zoveel halve als hele. Er zijn dan van de f 22,4 miljoen voor f 14.000.000,— hele d.w.z. 1 miljoen stuks hele en voor f 8,4 miljoen halve, d.i. 1.200.000 stuks halve G.R.'s geslagen. Uit de 2e periode zijn er naar verhouding meer ex. bewaard gebleven dan uit de 1e periode n.l. 1 op de 2380 geslagen ex.

Er zou voor dit verschijnsel een plausibele verklaring zijn geweest, wanneer de goudprijs in de jaren 1752—1759 dusdanig zou zijn gestegen, dat de ridders meer waard werden dan de normale waarde. In dat geval kon men aannemen dat van de 1e periode door omsmelting reeds een aantal voor 1760 verloren zou zijn gegaan. Daar echter in die jaren de zilverprijs stijgt en 't goud niet apprecieert, (het is juist het gebrek aan zilver dat aanleiding gaf tot de hernieuwde aanmunting van ridders in de jaren 1760—64!) tasten wij in het duister omtrent de oorzaak van het naar verhouding geringer aantal bewaarde exemplaren der 1e periode.

Tabel I: Aantal hele en halve Gouden ridders tezamen geslagen volgens de rekeningen.

	1e periode 1749—51	2e periode 1760—63(4)
Holland	19875 Mark	8035 Mark
West-Friesland mrtkn. Haan	1714 Mark	1714 Mark
„ Schip		5519 Mark
Zeeland	—	11116 Mark
Utrecht (incl. Friesland en Overijsel 1762—63)	14793 Mark	15778 Mark
Gelderland (incl. Groningen 1761)	4791 Mark	18786 Mark
Overijsel (1760—61)	—	4061 Mark
	<hr/> 41173 Mark	<hr/> 65009 Mark

Tabel II: Aantallen hele en halve Gouden ridders, aangetroffen bij het onderzoek.

Hele ridders	1749	1750	1751	1760	1761	1762	1763	1764	Totalen
Holland	17	36	28	11	12	6	37	—	147
West Friesland									
T. I	2	—	—	—	—	—	—	—	2
T. II	—	11	6	6	21	—	—	—	44
T. III	—	—	—	—	4	7	29	—	40
Zeeland									
T. I	—	—	—	31	—	—	—	—	31
T. II	—	—	—	22	19	5	9	4	59
Utrecht	4	29	44	47	31	—	35	—	190
Gelderland									
T. I/III	—	10	20	—	—	17	—	—	47
T. II	—	—	—	23	—	—	—	—	23
Overijssel									
T. I	—	—	—	10	2	—	—	—	12
T. II	—	—	—	—	—	—	13	—	13
Gron. en Ommel.	—	—	—	—	22	—	—	—	22
Jaartotalen	23	86	98	150	111	35	123	4	630
Halve ridders	1749	1750	1751	1760	1761	1762	1763	1764	Totalen
Holland	20	30	16	49	15	5	7	—	142
West Friesland									
T. I	1	6	—	—	—	—	—	—	7
T. II	—	3	7	16	14	—	—	—	40
T. III	—	—	—	—	3	2	14	—	19
Zeeland									
T. I	—	—	—	29	—	—	—	—	29
T. II	—	—	—	3	17	2	3	8	33
Utrecht	3	29	7	57	14	7	19	—	136
Gelderland									
T. I/III	—	10	1	—	1	45	—	—	57
T. II	—	—	—	49	—	—	—	—	49
Overijssel									
T. I	—	—	—	25	25	—	—	—	50
T. II	—	—	—	—	—	4	7	—	11
Gron. en Ommel.	—	—	—	—	75	—	—	—	75
Jaartotalen	24	78	31	228	164	65	50	8	648

Tabel III: Typen en varianten van de Gouden ridders.

Holland — Gouden rijder

Vz. roos MO: AUR: PRO: CONFOED: BELG: HOLLAND
Kz. CONCORDIA. RES. PARVAE. CRESCUNT.

Geen typen te onderscheiden

1749	—		—	K M N R V B
1750	—	a 1750 over 1749	S	B
		b normaal	—	K M R V B
		c vz. en kz. ↑↓	R3	N V
1751	—		—	K M N R V B
1760	S		S	M N R V B
1761	S		S	M N R V B
1762	R2		R2	R V B
1763	—		—	K M N R V B

Holland — Halve gouden rijder

Dezelfde omschriften

1749	—		—	K M N R V B
1750	—	a 1750 over 1749	R3	
		b normaal	—	K N R V B
1751	—		—	K N R V B
1760	—		—	K M N R V B
1761	S		S	K M N R V B
1762	R2		R2	K R B
1763	R		R	K R V B

West-Friesland — Gouden rijder

Vz. MO AUR: PRO: CONFOED: BELG: WESTF. haan
Kz. CONCORDIA. RES. PARVAE. CRESCUNT. (soms RES:)

Type I Vz. onversierd prov.-wapen; CONFOE: Kz. gespikkelde kroon; GL
II Vz. versierd prov.-wapen; CONFOE: ; Kz. blanke kroon; GL
III Als type II, doch muntmeesterteken: schip

1749	R3	I	R3	R B
1750		a I (niet bekend)	—	
	R4	b II	S	K M N R V B
1751	R2	II	R2	N R B
1760	R2	a II kz. 1760 over 1779; GL	R3	V B
		b II normaal	R3	N R
1761	—	a II	—	K N R V B
		b III kz. 1 lint aan pijlbundel	R2	B
1762	R	a III kz. 1762 over 1761	R4	B
		b III kz. 1 lint aan pijlbundel	R2	K N R B
1763	—	a III	R2	N B
		b III kz. geen lus en linten aan pijlbundel	—	R B
		c III kz. id.; bovendien geen interpunctie	R	K M V B

West-Friesland — Halve Gouden rijder

Dezelfde omschriften en typen

1749	R4	I	R4	R
1750	R	a I	R2	V B
		b II	R3	N R B
1751	R2	II kz. grotere G in GL	R2	K R V B
		b II kz. GL	R3	N V B
		b II kz. interpunctie met :	S	K M R V
1761	—	a II	S	K M N R V B
		b III kz. 1 lint aan pijlbundel	R3	B
1762	R3	III	R3	R B
1763	S	III kz. 1 lint aan pijlbundel	S	K N R V B

Zeeland — Gouden rijder

		Vz.	MO. AUR. PRO. CONFOED. BELG. ZELAND. Burcht					
		Kz.	CONCORDIA. RES. PARVAE. CRESCUNT					
Type	I	Vz.	schuinaflopemde grond onder paard met krulstaart;					
		Kz.	blanke kroon met 7 juwelen in kroonband; 2 linten aan pijlbundel; Romeinse I in jaartal; G^L					
Type	II	Vz.	rechte grond onder paard; kz. als I,					
1760	—	a	I	grotere letters; vz. interpunctie;; kz. G^L	R4			B
		b	I	grotere letters; kz. G^L	R3		N	V B
		c	I		—		N R	V B
		d	I	kz. geen punten naast kroonband	R3			B
		e	I	kz. dubbele lus aan pijlbundel	R2		N	B
		f	II	kz. gevoerde kroon; open kroonband	R2	K	N	B
		g	II	vz. muntteken liggend; kz. gevoerde kroon; gesloten kroonband	R4			
		h	II		S		N	B
		j	II	kz. Arabische 1 in jaartal	R4	M		V
1761	—	a	II	1761 over 1760; kz. Arabische 1	R3		N	V B
		b	II		R4			B
		c	II	kz. geen punten naast kroonband	R2			B
		d	II	kz. 9 juwelen in kroonband	R3		N	B
		e	II	kz. 9 juwelen in open kroonband	R	M	R	B
1762	R2	II	II	kz. 9 juwelen in open kroonband	R2		N	B
1763	R	a	II	kz. 1 lint aan pijlbundel	R2		N R	B
		b	II	vz. geen afhangend leidsel; kz. id.	R3		N	B
1764	R2	a	II	vz. geen afhangend leidsel	R4		N	
		b	II	vz. id.; kz. geen grond onder paard	R3	K	N R	V B

Zeeland — Halve Gouden rijder

Dezelfde omschriften

Type	I	Vz.	schuinaflopemde grond onder paard met krulstaart;					
		Kz.	blanke kroon met 9 juwelen in kroonband; 1 lint aan pijlbundel; Arabische 1 in jaartal; G^L					
Type	II	Vz.	rechte grond onder paard, met dunne staart;					
		Kz.	als type I.					
1760	—	a	I	vz. interp.;; kz. 2 linten; G^L	R3			B
		b	I	kz. geen lus aan pijlbundel; G^L	R2			B
		c	I	kz. 2 linten aan pijlbundel	R2	K	R	
		d	I	kz. geen lus; 7 juwelen	R4			B
		e	I	vz. interp.;; kz. punten tussen fleurons; Romeinse I; geen lus	R4			B
		f	I	vz. dunne staart; kz. geen lus; 7 juw.	R2		N	B
		g	I	vz. dunne staart	R	M	N	B
		h	I	vz. dunne staart; muntteken zonder punten	R3			B
		j	II	vz. geen interpunctie; kz. punten tussen fleurons; geen lus; G^L	R4			B
		k	II	kz. punten tussen fleurons; Romeinse I; G^L				B
		l	II	kz. punten tussen fleurons	R4			
1761	—	II	II		—	K	N R	V B
1762	R3	a	II		R4			V
		b	II	kz. Romeinse I; punt onder lint	R4		N R	
1763	R3	II	II	kz. geen lus aan pijlbundel; Romeinse I	R3	K	N R	B
1764	R	II	II	kz. id.	R	M	N R	V B

Utrecht — Gouden rijder

		Vz.	stadswapen MO: AUR: PRO: CONFOED: BELG: TRAIECT.				
		Kz.	CONCORDIA. RES. PARVAE. CRESCUNT				
Type	I	Vz.	paard met krulstaart; kz. gespikkelde kroon; Romeinse I in jaartal; recht stadswapen				
	II	Vz.	paard met dunne staart; kroon als voren; Arabische I in jaartal; ingebogen stadswapen				
1749	R2	I		R2		N R	B
1750	—	I		—	K M N R	V B	
1751	—	I		—	K M N R	V B	
1760	—	II		—	K M N R	V B	
1761	—	II		—	K M N R	V B	
1762	—	niet bekend		—			
1763	—	II		—	K M N R	V B	

Utrecht — Halve Gouden rijder

Omschrift als boven

Type	I	als boven, doch blanke kroon					
	II	als boven					
1749	R3	I		R3	K	N R V B	
1750	—	I		—	K M N R	V B	
1751	R	I		R	K M N R	V B	
1760	—	II		—	K M N R	V B	
1761	S	II		S	K M N R	V B	
1762	R	II		R	K	N R V B	
1763	—	II		—	K M N R	B	

Gelderland — Gouden rijder

		Vz.	MO: AUR: PRO: CONFOED: BELG: D: G: X: C: Z;				
		Kz.	CONCORDIA. RES. PARVAE: CRESCUNT (dikwijls minder punten)				
Type	I	Vz.	hertogskroon boven provinciewapen; roos voor omschrift; valke- nier onderaan				
	II	Vz.	jaartal meelopen in omschrift; <u>GL</u> 1 lint aan pijlbundel gravenkroon boven provinciewapen; boompje voor omschrift; GELDRIA i.p.v. DGCZ; kz. jaartal horizontaal; <u>GL</u> 2 linten aan pijlbundel				
	III	Vz.	hertogskroon boven provinciewapen; boompje voor omschrift; Kz. jaartal horizontaal; <u>GL</u> 1 lint aan pijlbundel				
1749	—	niet bekend		—			
1750	R	a I kz. gesloten 5 in jaartal		R	K	N R V B	
		b I		R3			B
1751	—	a I kz.		R4	K		
		b I geen punten tussen fleurons; <u>GL</u>		R3			B
		c I <u>GL</u>		R2	M	R V B	
		d I kz. <u>GL</u>		R4		N	
		e I vz. zonder roosje; interpunctie kz. <u>GL</u> ; geen punten tussen fleurons		R2			B
		f I vz. zonder roosje; kz. <u>GL</u> geen punten tussen fleurons		R2	M	V	
1760	—	a II vz. smal provinciewapen; CONFOED.		—	M N R		B
		b II vz. breed prov.wapen; CONFOED.		R2	K	V B	
1761	—	niet bekend		—			
1762	—	a III		S	K	R V B	
		b III kz. zonder interpunctie		R2		N	B

Gelderland — Halve Gouden rijder

Omschriften en typen als boven

1749	—		niet bekend	—					
1750	R	a	I kz. GL	R4	K				
		b	I kz. gesloten 5 in jaartal	R3				V	B
		c	I kz. GL	R		N	R	V	B
1751	R4		I vz. interpunctie;	R4			R		
1760	—	a	II	—	K	M	N	R	V B
		b	II kz. GL	R			R		B
1761	R4		III	R4					
1762	—	a	III	—	K	M	N	R	V B
		b	III kz. GL	R					V B

Overijssel — Gouden rijder

Vz. boompje MO: AUR: PRO: CONFOED: BELG: TRANSISAL:
Kz. CONCORDIA. RES. PARVAE. CRESCUNT

Type	I		(geslagen te Harderwijk): vz. paard met krulstaart; boompje voor omschrift; leeuw in provinciewapen naar links; Romeinse I in jaartal						
Type	II		(geslagen te Utrecht): vz. paard met dunne staart; ster voor omschrift; leeuw naar rechts (foutief); kz. zonder interpunctie; Arabische 1 in jaartal						
1760	R		I	R	K	M	N	R	V B
1761	R3		I	R3					V B
1762	—		niet bekend	—					
1763	S		II	S	K	M	N	R	V B

Overijssel — Halve Gouden rijder

Omschriften en typen als boven

1760	—		I	—	K	M	N	R	V B
1761	—		I	—	K		N	R	V B
1762	R2		II kz. 1 lint aan pijlbundel	R2				R	B
1763	R		II kz. 1 lint aan pijlbundel	R	K		N	R	V B

Groningen en Ommelanden — Gouden rijder

Vz. boompje MO: AUR: PRO: CONFOED: BELG:GRON: &: OML.
Kz. CONCORDIA. RES. PARVAE. CRESCUNT. (soms minder

punten)

Geen typen te onderscheiden (geslagen in Harderwijk)

1761	—			—	K	M	N	R	V B
------	---	--	--	---	---	---	---	---	-----

Groningen en Ommelanden — Halve Gouden rijder

Dezelfde omschriften

1761	—	a	kz. GL	—		M	N	R	V B
		b	kz. GL zonder interpunctie	R	K			R	V B
		c	kz. GL	R2					B
		d	kz. GL zonder interpunctie	R2	M				V B

Verzamelingen: K = Kon. Penningkabinet; M = Rijksmunt; N = Nederlandsche Bank N.V.; R = Cat.auctie Rijnbende 1890; V = Cat.auctie Voute 1947; B = collectie Beuth.

SUMMARY

18th century gold riders — The author has visited all public collections in the Netherlands and about 90 private collections, several Belgian collections and about 12 foreign coin-dealers. In this way he has examined

630 gold riders and 648 half riders of the 18th century. The results of this examination are listed in three tables.

Table I shows the number of coins which has been struck according to the accounts, calculated in *marks* (1 *mark* = $24^8/13$ G.R., about Fl. 345).

Table II gives a survey of all specimens subdivided as to province, date and type.

Table III lists all types and variations, their rarity and the main collections where they are present.